

การใช้สื่อสังคมออนไลน์เพื่อสร้างความตระหนักรู้
และการมีส่วนร่วมของประชาชน
ในการป้องกันการทุจริตเชิงนโยบาย *

The Promotion of Public Awareness and Participation in the
Counter Policy–Corruption Movement Via Social Media

ทิวากร แสร์สุวรรณ

Tiwakorn Sairsuwan

วิทยาลัยการจัดการและพัฒนาท้องถิ่น มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม

College of Local Management and Development,

Pibulsongkram Rajabhat University

Email: tiwakorn.s@psru.ac.th

บทคัดย่อ

การพัฒนาอย่างก้าวกระโดดของเทคโนโลยีในยุคดิจิทัลในปัจจุบันทำให้ผู้คนสามารถติดต่อสื่อสารกันได้ง่ายขึ้น รวมทั้งการเข้าถึงแหล่งข้อมูลต่าง ๆ ผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ตได้อย่างไม่จำกัด สื่อสังคมออนไลน์ (Social Media) เป็นหนึ่งในสื่อที่มีบทบาทในชีวิตประจำวันของคนไทย เช่น ยูทูบ (Youtube) อินสตาแกรม (Instagram) ทวิตเตอร์ (Twitter) หรือ เฟซบุ๊ก (Facebook) ที่สามารถทำได้ทั้งสร้างข้อมูล ดาวน์โหลด แบ่งปันข้อมูล รวมทั้งเชื่อมต่อสื่อสารกับผู้อื่นอื่น ๆ ได้ในเวลาที่รวดเร็วและเป็นวงกว้าง ด้วยคุณลักษณะเหล่านี้ทำให้สื่อสังคมออนไลน์เหมาะกับการเป็นช่องทางในการให้ข้อมูลข่าวสารสำคัญกับประชาชน เพื่อให้เกิดการรับทราบและเกิดความตระหนักรู้ บทความนี้ได้เสนอแนวทางที่จะใช้สื่อสังคมออนไลน์ในการสร้างความตระหนักรู้เรื่องการทุจริตเชิงนโยบายให้กับประชาชน โดยใช้คลิปวิดีโอ (Video) อินโฟกราฟิก

* ได้รับบทความ: 27 ตุลาคม 2564; แก้ไขบทความ: 6 ธันวาคม 2564; ตอรับตีพิมพ์: 9 ธันวาคม 2564

(Infographic) และโมชันอินโฟกราฟิก (Motion Infographic) นำเสนอข้อมูลเกี่ยวกับการทุจริตเชิงนโยบายให้มีความน่าสนใจและผู้รับสารสามารถเข้าใจได้ง่ายขึ้น จากนั้นอาศัยกลไกของสื่อสังคมออนไลน์เพื่อกระจายข้อมูลสู่สาธารณะ นอกจากนี้การใช้แฮชแท็ก (Hashtag) บนสื่อสังคมออนไลน์ยังทำให้เกิดการมีส่วนร่วมของประชาชนที่ตระหนักถึงปัญหาการทุจริตเชิงนโยบาย และอาจนำไปสู่การเคลื่อนไหวทางสังคมต่อไป เช่น การนัดหมายหรือการลงชื่อเพื่อทำการต่อต้านนโยบายที่มีการทุจริต

คำสำคัญ: สื่อสังคมออนไลน์; การทุจริตเชิงนโยบาย; การมีส่วนร่วมของประชาชน

Abstract

At the present, the development of technology in the digital age let communication easier than ever including unlimited access to information via the internet. Social media network is one of the medium that plays an important role in daily life of Thai people. The social media network services (SNS) utilization such as Youtube, Instagram, Twitter or Facebook that capable to create the information, downloadable, share information including communicate with others users rapidly and widely. According to these factors, SNS are used as an alternative option to send important information or publish news to public in order to gain awareness. This article presents the approach of the promotion of public awareness and participation in the counter policy-corruption movement by using video, infographic and motion infographic to present the interesting and easy to understand data and information. Using the “Hashtag” on social media has contributed to the participation for people who aware of policy corruption. And that could lead to further social movements, such as appointments or signings against corrupt policies.

Keywords: social media; policy; corruption; public participation

1. บทนำ

ในการจัดอันดับความโปร่งใสสถานการณ์คอร์รัปชันในปี 2563 ที่ผ่านมา พบว่า ผลการประเมินดัชนีการรับรู้การทุจริต (CPI) ของประเทศไทยมีคะแนน 36 คะแนน เท่ากับปี 2562 ซึ่งอยู่ในลำดับที่ 104 จากประเทศที่เข้าร่วมประเมินทั้งหมด 180 ประเทศ และอยู่ในอันดับที่ 5 ของกลุ่มประเทศอาเซียน คะแนนความโปร่งใสที่ยังคงเท่าเดิมแสดงให้เห็นว่าการทุจริตคอร์รัปชันยังคงมีอยู่อย่างต่อเนื่อง (โชคสุข กรกิตติชัย, 2563)

ในปัจจุบันกรอบความคิดของประชาชนมีการพัฒนาที่ดีขึ้นในเรื่องทัศนคติต่อการ “โกง” หรือการ “ทุจริตคอร์รัปชัน” ว่าเป็นเรื่องที่ไม่ดี ส่งผลกระทบร้ายต่อสังคมและตนเอง อย่างไรก็ตามก็ยังติดกับความคิดที่ว่า การแก้ไขปัญหาคอร์รัปชันนี้เป็นเรื่องที่เป็นไปไม่ได้ แม้มีการวิพากษ์วิจารณ์กันอย่างหลากหลายและรุนแรงในช่องทางสื่อสารใหม่ ๆ เช่น สื่อสังคมออนไลน์ แต่ยังไม่ค่อยมีการลงมือตรวจสอบอย่างจริงจัง และเนื่องจากการทุจริตมีการพัฒนาไปสู่การคอร์รัปชันเชิงนโยบายที่มีความซับซ้อนมากขึ้นกว่าการจ่ายสินบนในลักษณะเดิม ทำให้ประชาชนมีความสับสนว่าอย่างไรจึงเป็นการโกง อย่างไรไม่เป็นการโกง (ต่อตระกูล ยมนา และ ต่อภัสสร ยมนา, 2562) โดยหลักแล้วนโยบายสาธารณะเป็นนโยบายที่มุ่งประโยชน์ของประเทศและประชาชนเป็นสำคัญ แต่ในทางปฏิบัติกลับมีการบิดเบือนนำเอามาเป็นผลประโยชน์ของตนเองและพวกพ้องภายใต้การทุจริตเชิงนโยบายซึ่งยากแก่การตรวจสอบ เนื่องจากผู้ทุจริตเป็นผู้กำหนดนโยบายเสียเองเพื่อสร้างความชอบธรรมของกระบวนการที่แอบแฝง (ณัฐดา ชัยพัฒน์, 2562)

แม้ว่าโดยทั่วไปจะมีหน่วยงานที่รับผิดชอบเปิดเผยข้อมูลเกี่ยวกับนโยบายต่าง ๆ โดยเฉพาะการดำเนินโครงการการลงทุนขนาดใหญ่ของภาครัฐ หรือ Mega Project ให้ประชาชนได้เข้าไปตรวจสอบ เช่น งบประมาณในแต่ละโครงการ ความสำเร็จของโครงการ หรือโครงการอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง แต่ยังมีประชาชนอีกหลายคนที่ยังไม่รับทราบถึงข้อมูลเหล่านั้น บางส่วนก็ไม่ได้ให้ความสนใจเพราะคิดว่าเป็นเรื่องไกลตัว หรือมีความสนใจในการตรวจสอบ แต่ด้วยปริมาณข้อมูลที่มีมากอาจทำให้ประชาชนรู้สึกว่าเป็นเรื่องยุ่งยากและเสียเวลา

2. การทุจริตเชิงนโยบาย (Policy Corruption)

การทุจริตเชิงนโยบาย (Policy Corruption) เป็นการทุจริตรูปแบบใหม่ที่มีลักษณะซับซ้อนและแยบยล เกิดขึ้นจากผู้กำหนดนโยบายสาธารณะ คือ ผู้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีปฏิบัติหน้าที่ในการบริหารราชการแผ่นดิน การตรากฎหมาย ยกเลิกหรือแก้ไขเพิ่มเติม

ออกกฎ ข้อบังคับ หรือมติคณะรัฐมนตรีที่ให้ความเห็นชอบ อนุมัติหรืออนุญาต เกี่ยวกับการดำเนินโครงการการลงทุนขนาดใหญ่ของภาครัฐ หรือ Mega Project และโครงการของรัฐบาลที่ใช้จ่ายเงินจากงบประมาณแผ่นดินจำนวนมาก ทั้งนี้ มีเจตนาพิเศษเพื่อเอื้อประโยชน์ให้แก่ตนเอง กลุ่มทุนธุรกิจ เครือญาติและพวกพ้อง (สำนักมาตรการป้องกันการทุจริต สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ, 2555)

ตัวอย่างการทุจริตเชิงนโยบายที่เป็นที่รู้จักและสร้างความเสียหายต่อประเทศไทยคือโครงการจัดการน้ำเสียเขตควบคุมมลพิษ จังหวัดสมุทรปราการ ซึ่งรูปแบบที่ดีและถูกที่สุดของโครงการบำบัดน้ำเสียคลองด่าน คือการก่อสร้างโรงบำบัดน้ำเสีย ทั้งฝั่งตะวันออกและฝั่งตะวันตกของจังหวัดสมุทรปราการ แต่มีการเปลี่ยนรูปแบบเป็นการก่อสร้างที่ฝั่งตะวันออกเพียงฝั่งเดียว ซึ่งเป็นการเอื้อประโยชน์แก่บริษัทแห่งหนึ่ง เนื่องจากบริษัทดังกล่าวมีที่ดินที่มีคุณสมบัติ ตรงตามเงื่อนไขเพียงรายเดียว ทำให้ส่งผลกระทบต่อประชาชนคือ ระบบบำบัดน้ำเสียไม่เกิดขึ้น ทั้งที่รัฐบาลสูญเสียงบประมาณไปแล้วเกือบ 23,000 ล้านบาท และปัญหาน้ำเสียในจังหวัดสมุทรปราการไม่ได้รับการแก้ไข (สมเกียรติ ตั้งกิจวานิชย์, ปกป้อง จันวิทย์, อิศร์กุล อุนทเกตุ, ศุภณัฐ ศศิวิวัฒน์, กิตติพงศ์ สนธิสัมพันธ์, และ สาโรช ศรีใส, 2557)

3. แนวทางการป้องกันการทุจริตเชิงนโยบายตามยุทธศาสตร์ชาติว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามทุจริต ระยะที่ 3 (พ.ศ. 2560-2564)

ยุทธศาสตร์ชาติว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามทุจริต ระยะที่ 3 (พ.ศ. 2560-2564) กำหนดให้มียุทธศาสตร์เพื่อป้องกันการทุจริตเชิงนโยบายโดยเฉพาะคือ ยุทธศาสตร์ที่ 3 “สกัดกั้นการทุจริตเชิงนโยบาย” ซึ่งมีกลยุทธดังต่อไปนี้ (สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ, 2560)

กลยุทธที่ 1 วางมาตรการเสริมในการสกัดกั้นการทุจริตเชิงนโยบายบนฐานธรรมาภิบาล โดยควรมีการดำเนินการในแต่ละขั้นของกระบวนการนโยบาย ได้แก่ ขั้นการก่อตัวนโยบาย (Policy Formation) ขั้นการกำหนดนโยบาย (Policy Formulation) ขั้นตัดสินใจนโยบาย (Policy Decision) ขั้นการนำนโยบายไปปฏิบัติ (Policy Implementation) และขั้นการประเมินนโยบาย (Policy Evaluation) เพื่อให้กระบวนการนโยบายและการใช้อำนาจของคณะรัฐมนตรีหรือฝ่ายบริหารทั้งในระดับชาติและท้องถิ่นเป็นไปอย่างโปร่งใสและมีกระบวนการตรวจสอบการใช้อำนาจในทุกขั้นของการดำเนินนโยบาย

กลยุทธ์ที่ 2 การรายงานผลสะท้อนการสกัดกั้นการทุจริตในเชิงนโยบาย (Policy Cycle feedback) โดยอาจนำข้อมูลอาจได้มาจากความคิดเห็นของประชาชน การประเมินนโยบายแบบ 360 องศา หรือวิธีการประเมินอื่น ๆ เพื่อให้ทราบนโยบายอะไรที่มีความเสี่ยงหรือแนวโน้มในการทุจริตเชิงนโยบาย

กลยุทธ์ที่ 3 การพัฒนานวัตกรรมสำหรับการรายงานและตรวจสอบธรรมาภิบาลในการนำนโยบายไปปฏิบัติ เป็นการส่งเสริมภาคธุรกิจเอกชน สื่อมวลชน และประชาชนให้เข้ามามีส่วนร่วมในการตรวจสอบนโยบายที่มีความเสี่ยงต่อการทุจริต โดยประยุกต์องค์ความรู้ในด้านเทคโนโลยีและนวัตกรรมที่ทันสมัยมาใช้ในการสร้างระบบการตรวจสอบการดำเนินนโยบายของรัฐ ให้มีความโปร่งใสมากยิ่งขึ้น เช่น การใช้ระบบการสื่อสารผ่านสื่อสังคมออนไลน์ที่ประชาชนนิยม อาทิ เฟซบุ๊ก ทวิตเตอร์ และการให้มีรายงานผลการดำเนินนโยบายผ่านระบบคอมพิวเตอร์

กลยุทธ์ที่ 4 ส่งเสริมให้มีการศึกษา วิเคราะห์ติดตาม และตรวจสอบ การทุจริตเชิงนโยบายในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดยมีจุดมุ่งหมายในการศึกษาเพื่อสร้างการตรวจสอบการดำเนินนโยบายให้มีความโปร่งใสและลดโอกาสการทุจริตที่อาจเกิดขึ้นได้ในกระบวนการนโยบายขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

นอกจากแนวทางข้างต้นที่หน่วยงานต้องปฏิบัติแล้ว ประชาชนเองก็สามารถเข้ามาเป็นส่วนสำคัญในการป้องกันการทุจริตเชิงนโยบายได้ โดยผู้เขียนพบว่ามี 2 กลยุทธ์ที่น่าสนใจและเหมาะกับการนำมาใช้ในยุคปัจจุบัน เพื่อที่จะช่วยให้ประชาชนมีความรู้ ความเข้าใจ และมีส่วนร่วมในการป้องกันการทุจริตเชิงนโยบาย คือ กลยุทธ์ที่ 4 เสริมพลังการมีส่วนร่วมของชุมชน (Community) และบูรณาการทุกภาคส่วนเพื่อต่อต้านการทุจริต ซึ่งอยู่ในยุทธศาสตร์ที่ 1 “สร้างสังคมที่ไม่ทนต่อการทุจริต” เพื่อให้พลเมือง/ชุมชนมีความสามารถในการพัฒนาศักยภาพในด้านภูมิปัญญา ทักษะ ความรู้ ความสามารถ และการจัดการและรู้เท่าทันปัญหาของการทุจริต โดยพลเมืองจะต้องเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการต่อต้านการทุจริตอย่างมีอิสระ ในรูปกลุ่มหรือองค์กรชุมชนที่มีวัตถุประสงค์ในการเข้าร่วมอย่างชัดเจน กลยุทธ์ต่อมาคือ กลยุทธ์ที่ 3 พัฒนานวัตกรรมและเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อลดปัญหาการทุจริต ซึ่งอยู่ในยุทธศาสตร์ที่ 4 “พัฒนาระบบป้องกันการทุจริตเชิงรุก” เพื่อให้ประชาชนสามารถค้นข้อมูล ศึกษาความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการป้องกันและแก้ไขปัญหาการทุจริต ให้เกิดความตระหนักรู้ในเรื่องของการป้องกันการทุจริต และหากประชาชนได้พบเห็นปัญหาการทุจริตสามารถดำเนินการร้องเรียน รวมถึงเสนอแนะแนวทางการแก้ไขปัญหาดังกล่าวผ่านช่องทางที่กำหนดได้

เครื่องมือสู้โกง (ACT Ai) ขององค์กรต่อต้านคอร์รัปชัน (ประเทศไทย) เป็นตัวอย่างของนวัตกรรมที่ป้องกันการทุจริตเชิงรุกด้วยระบบ Aiอัจฉริยะ เพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนในฐานะผู้เสียภาษีให้สามารถติดตาม ตรวจสอบการใช้งบประมาณ ให้มีความโปร่งใส ลดปัญหาการทุจริต และเกิดประสิทธิภาพในการใช้งบประมาณสูงสุด ซึ่งสามารถใช้ได้ในทุกแพลตฟอร์ม (Platform) ทั้งในรูปแบบของเว็บไซต์ (Website) และ แอปพลิเคชัน (Application) (องค์กรต่อต้านคอร์รัปชัน ประเทศไทย, 2562) โดยได้รับการสนับสนุนข้อมูลจากสำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ในการนำเสนอข้อมูลดังกล่าวมาแสดงผลในรูปแบบ Data Visualization เพื่อให้ประชาชนได้เข้าถึงและเข้าใจข้อมูลในเชิงพื้นที่และเป้าหมายได้ง่ายและสะดวกขึ้น พร้อมวิเคราะห์สรุปข้อมูลสำคัญเบื้องต้นไว้ด้วย โดยประชาชนทุกคนสามารถแสดงความคิดเห็น ร้องเรียนหรือแจ้งเบาะแสการทุจริต และติดตามสถานะโครงการที่ผ่านเข้าสู่การจัดซื้อจัดจ้างได้ (องค์กรต่อต้านคอร์รัปชัน ประเทศไทย, 2563)

4. การมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการนโยบายสาธารณะ

เมื่อกล่าวถึงการมีส่วนร่วมของประชาชน ย่อมไม่อาจหลีกเลี่ยงที่จะต้องกล่าวถึงประเด็นเรื่องสิทธิมนุษยชน เนื่องจากประชาชนทุกคนมีสิทธิที่ติดตัวมาโดยธรรมชาติที่ผู้ใดไม่สามารถละเมิดได้ และจะต้องได้รับการคุ้มครองจากรัฐ เมื่อสิทธิมนุษยชนได้รับความคุ้มครอง (พงษ์ธร ธัญญสิริ, 2552) ประชาสังคม สื่อมวลชน และกลุ่มเคลื่อนไหวผลักดันทั้งหลายย่อมสามารถวิพากษ์ และเรียกร้องให้รัฐต้องแก้ไขความด้อยประสิทธิภาพของนโยบายทั้งหลายของตนได้อย่างเต็มที่ (ไชยวัฒน์ คำชู และคณะ, 2545 อ้างถึงใน พงษ์ธร ธัญญสิริ, 2552)

จากตัวอย่างการทุจริตเชิงนโยบายในประเทศไทยที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ว่าการทุจริตในโครงการต่าง ๆ เป็นเรื่องของนโยบายสาธารณะ ซึ่งกระบวนการนโยบายสาธารณะประกอบด้วย 5 ขั้นตอน ได้แก่ ขั้นการก่อตัวนโยบาย (Policy Formation) ขั้นการกำหนดนโยบาย (Policy Formulation) ขั้นตัดสินใจนโยบาย (Policy Decision) ขั้นการนำนโยบายไปปฏิบัติ (Policy Implementation) และขั้นการประเมินนโยบาย (Policy Evaluation) ซึ่งประชาชนควรจะมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของกระบวนการนโยบายสาธารณะ โดยขั้นที่พบการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นส่วนมาก คือขั้นการประเมินนโยบาย (Policy Evaluation) โดยการประเมินนโยบายที่ยืดหรือใช้เกณฑ์ระยะเวลาที่ประเมินผล เป็นเกณฑ์ในการจำแนก จะแบ่งได้

เป็น การประเมินก่อนเริ่มดำเนินงาน การประเมินระหว่างดำเนินงาน และการประเมินหลังการดำเนินงาน (สมคิด พรหมจ้อย, 2552 อ้างถึงใน จุมพล หนิมพานิช, 2552)

กรณีโครงการเสาไฟประติมากรรมกนิรี เป็นตัวอย่างของการมีส่วนร่วมของประชาชนในการประเมินผลระหว่างดำเนินงาน โดยสรุปจากมติชนออนไลน์ (2564) และ เดอะ สแตนดาร์ด ทิม (2564) ได้กล่าวว่า เมื่อวันที่ 5 มิถุนายน 2564 มีประชาชนพบเห็นเสาไฟประติมากรรมกนิรีพร้อมโคมไฟระบบพลังงานแสงอาทิตย์ (โซลาร์เซลล์) ชนิดกิ่งเดียวขององค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) ราชาทะเว จังหวัดสมุทรปราการ ตั้งอยู่บนถนนที่ยังไม่ได้รับการพัฒนา จึงแจ้งข้อมูลและส่งรูปภาพไปที่เฟซบุ๊กเพจ “ต้องแฉ” หรือ “Must share” (เทใจดอทคอม, 2564) ซึ่งเป็นพื้นที่ที่สนับสนุนให้ประชาชนทั่วไปได้มีการแจ้งข้อมูลความไม่ชอบมาพากลในสังคม ทำให้เกิดการตรวจสอบเอกสารโครงการจัดซื้อจัดจ้าง การเปิดประมูล รวมไปถึงโครงการที่เกี่ยวข้องในลักษณะเดียวกันที่ดำเนินการมาตั้งแต่ปี 2562-2564 ทั้งหมด 7 โครงการ ภายหลังพบว่าโครงการจัดซื้อเสาไฟฟ้าและซ่อมบำรุงเสาไฟฟ้างกล่าว มีการดำเนินการจัดซื้อจัดจ้างไม่ถูกต้องตามระเบียบกระทรวงมหาดไทยว่าด้วยวิธีการงบประมาณขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2541 นอกจากนี้ยังพบว่าการจัดซื้อจัดจ้างมีการเอื้อประโยชน์ให้กับบริษัทผู้รับจ้างบางราย รวมทั้งการก่อสร้างที่ไม่ได้มาตรฐานตามที่กำหนด และคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ (ป.ป.ช.) มีการดำเนินการไต่สวนข้อเท็จจริงต่อไป

5. สื่อสังคมออนไลน์สู่การเคลื่อนไหวทางสังคม

มานูเอล คาสเตลส์ (2015, อ้างถึงใน นิชคุณ ตูพลางกูร, 2561) กล่าวถึงการเคลื่อนไหวทางสังคมในยุคอินเทอร์เน็ตว่า เป็นการเคลื่อนไหวทางสังคมมีความเกี่ยวข้องกับลักษณะการเคลื่อนไหว การจัดระเบียบทางสังคม และการสื่อสารที่เน้นความเป็นเครือข่าย ซึ่งเป็นการเชื่อมโยงที่ไม่มีลักษณะลำดับชั้น และไม่มีผู้สั่งการอยู่เบื้องหลัง ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมในรูปแบบใหม่นี้มีลักษณะของการประสานงานและเชื่อมโยงกันในแนวนอน มีการดำเนินการของตัวมันเอง ไม่สามารถสืบสาวไปถึงผู้สั่งการหรือแกนนำได้ เพราะทุกคนเชื่อมโยงกันในลักษณะที่เป็นแกนนำเอง และมักมีลักษณะเป็นนิรนามไม่เปิดเผยตัวตน (Anonymous)

ตัวอย่างการเคลื่อนไหวทางสังคมด้านการเมืองในยุคดิจิทัล คือ การคัดค้านร่างพระราชบัญญัตินิรโทษกรรม ซึ่งถือเป็นการเคลื่อนไหวทางสังคมที่ประสบความสำเร็จ สังเกตได้จากการทำให้เกิดบรรยากาศการสื่อสารในวงกว้างในสื่อเครือข่ายสังคมออนไลน์ และได้

เกิดปรากฏการณ์การเคลื่อนไหวทางสังคมแพร่กระจายออกไปจากสื่อเครือข่ายสังคมออนไลน์ไปสู่การกระทำในรูปแบบอื่น ๆ ตามมา คือ การชุมนุมคัดค้านร่างพระราชบัญญัตินิรโทษกรรมทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในโลกความจริงทางสังคมการเมือง คือ รัฐบาลได้ประกาศระงับ “ร่างพระราชบัญญัตินิรโทษกรรมแก่ผู้ซึ่งกระทำความผิดเนื่องจากการชุมนุมทางการเมือง การแสดงออกทางการเมืองของประชาชน พ.ศ. ...” (นิชคุณ ตูพลางกูร, 2561)

จะเห็นได้ว่าสื่อสังคมออนไลน์เป็นตัวแปรสำคัญที่ทำให้เกิดการเคลื่อนไหวทางสังคม โดย White (2012, อ้างถึงใน จุฑารัตน์ ศราวุฒวงศ์, 2558) ได้ให้ความหมายของสื่อสังคมออนไลน์ว่าเป็นรูปแบบของการสื่อสารทางอิเล็กทรอนิกส์ที่ผู้ใช้งานสามารถสร้างชุมชนออนไลน์เพื่อแบ่งปันสารสนเทศ ความคิด ข้อความส่วนบุคคล และเนื้อหาอื่น ๆ โดยเป็นช่องทางที่ช่วยให้คนสามารถเชื่อมโยงกับคนอื่น ๆ ได้ผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ต และเป็นช่องทางที่ทำให้สารสนเทศเกิดการแลกเปลี่ยน การรวบรวม และแพร่กระจายได้อย่างรวดเร็ว ในยุคปัจจุบัน นอกจากจะมีการใช้สื่อสังคมออนไลน์เป็นเครื่องมือในการติดต่อแพร่กระจายประเด็นไปสู่สังคม ทั้งในด้านของตัวอักษร วิดีโอ infographic หรืออื่น ๆ แล้ว ยังมีการใช้แบบข้ามสื่อมาช่วยสนับสนุนซึ่งกันและกัน เช่น การแชร์การถ่ายทอดสดจากยูทูป (YouTube) มายัง เฟซบุ๊ก (Facebook) และทวิตเตอร์ (Twitter) ทำให้ข่าวสารจากการเคลื่อนไหวทางสังคม สามารถเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายที่แตกต่าง และข้อมูลยังแพร่กระจายออกไปอย่างรวดเร็วและง่ายดาย

6. บทบาทของสื่อสังคมออนไลน์ในการป้องกันการทุจริตเชิงนโยบาย

6.1 การนำเสนอข้อมูล

ปัจจุบันปฏิเสธไม่ได้ว่ายูทูป (Youtube) เป็นสื่อสังคมออนไลน์ที่ใช้เผยแพร่คลิปวิดีโอที่มีอิทธิพลอย่างมากต่อการสร้างความตระหนักรู้ ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดเจน เช่น เพลง “ประเทศกูมี” ที่มียอดชมมากกว่า 102 ล้านครั้ง (ข้อมูลเมื่อวันที่ 5 ธันวาคม 2564) มีเนื้อหาหลายส่วนกล่าวถึงการทุจริตคอร์รัปชันและยังทำให้คนหันมาตั้งคำถามเกี่ยวกับปัญหาบ้านเมืองมากขึ้น หรือเพลง “เงินทองแลนด์” ที่ทำให้คนมองเห็นปัญหาการทุจริตคอร์รัปชันที่เกิดขึ้นในสังคม ตั้งแต่ระบบอุปถัมภ์จนถึงการทุจริตเชิงนโยบาย

อินโฟกราฟิก (Infographic) เป็นสื่อที่น่าสนใจและเหมาะที่จะนำมาใช้เพื่อหยิบยกจุดประเด็นเรื่องทุจริตเชิงนโยบายให้ประชาชนเกิดความเข้าใจและตระหนักรู้ ธัญธัช นันทชนก (2561) ได้ให้ความหมายอินโฟกราฟิกว่าเป็นการนำเสนอข้อมูลสารสนเทศต่าง ๆ โดยใช้

ภาพกราฟิกเป็นเครื่องมือสำคัญ จุดเด่นของอินโฟกราฟิก กองบรรณาธิการรีไวย์ (2563) คือ การนำข้อมูลมาแสดงแบบกระชับในรูปแบบของภาพ ลายเส้น สัญลักษณ์ กราฟ แผนภูมิ หรือ ไดอะแกรม ที่สื่อความหมายให้ผู้พบเห็นสามารถเข้าใจความหมายของข้อมูลได้อย่างรวดเร็ว และชัดเจน และดูน่าสนใจว่าการนำข้อมูลดิบที่มีปริมาณมาก ๆ มาแสดง อินโฟกราฟิกเป็นสื่อที่สามารถเข้าถึงหรือเผยแพร่ไปยังสื่อต่าง ๆ ได้อย่างกว้างขวางและทั่วถึง นพดล อัครคหสิน (2561) ยังเสริมว่า ปัจจุบันการเผยแพร่อินโฟกราฟิกมักจะมีการนำเสนอในรูปแบบออนไลน์เป็นส่วนใหญ่ เนื่องจากเข้าถึงได้ง่าย สามารถไลค์ (Like) หรือแชร์ (Share) ข้อมูลได้อย่างรวดเร็วผ่านทางสื่อสังคมออนไลน์ ดังนั้น เพื่อเพิ่มความน่าสนใจ ควรมีการตั้ง Caption หรือคำบรรยายภาพ ให้น่าสนใจด้วย

นอกจากนี้ยังสามารถนำเสนอข้อมูลแบบเล่าเรื่องด้วยอินโฟกราฟิกที่สร้างจาก Data Visualization ได้อีกด้วย โดยดึงจุดเด่นหรือจุดที่สนใจของแต่ละข้อมูลมาสร้างเป็นรูปภาพ และออกแบบขนาดของรูปภาพให้เหมาะสมกับสื่อสังคมออนไลน์ที่จะใช้ลง เช่น อินสตาแกรม (Instagram) ทวิตเตอร์ (Twitter) หรือเฟซบุ๊ก (Facebook) ในกรณีที่ข้อมูลมีความซับซ้อนสูง อาจไม่สามารถอธิบายด้วยภาพนิ่งเพียงภาพเดียวได้ โมชันอินโฟกราฟิก (Motion Infographic) หรืออินโฟกราฟิกที่มีการเคลื่อนไหวสามารถแก้ปัญหานี้ได้ และยังสามารถกระตุ้นความสนใจได้มากกว่าภาพนิ่งอีกด้วย (อัครพล ด้านทองกลาง, 2561) จากการศึกษาพฤติกรรมผู้บริโภคสื่อออนไลน์ของผู้ใช้อินเทอร์เน็ตในยุคปัจจุบันของบริษัทวิจัยด้านโฆษณาและสื่อ (Sharethrough, 2021) พบว่า 75% ของผู้ใช้อินเทอร์เน็ต รับชมคลิปวิดีโอโดยไม่ได้เปิดเสียง ดังนั้นการสร้างโมชันอินโฟกราฟิกที่จะนำเสนอในประเด็นต่าง ๆ จะต้องมีการบรรยายได้คลิบด้วย อย่างไรก็ตาม นอกจากความสวยงามแล้ว การออกแบบอินโฟกราฟิกและโมชันอินโฟกราฟิกจะต้องใช้เทคนิคการนำเสนอที่สอดคล้องกับเนื้อหาด้วย เพื่อให้ผู้อ่านหรือผู้ชมเข้าใจได้อย่างถูกต้อง และป้องกันการตีความผิดพลาด

อย่างไรก็ตาม การแชร์ข้อมูลหรือการส่งต่อข้อมูลบนสื่อสังคมออนไลน์เป็นเพียงพื้นฐานที่จะนำไปสู่การป้องกันการทุจริตเชิงนโยบาย เพราะทำให้ประชาชนมีความรู้ ความเข้าใจและรู้เท่าทันเหตุการณ์การทุจริตเชิงนโยบายในบ้านเมือง แต่การรับรู้เพียงอย่างเดียวไม่อาจลดปัญหาการทุจริตได้ จะต้องอาศัยตัวแปรสำคัญคือ การมีส่วนร่วมของประชาชน โดยที่ประชาชนต้องไม่เพิกเฉยต่อการทุจริต ถ้าที่จะตั้งคำถามและแจ้งเบาะแสเมื่อพบเห็นสิ่งที่ไม่ถูกต้อง เพื่อให้เกิดการตรวจสอบความโปร่งใสของนโยบายนั้น ๆ

6.2 ช่องทางส่งเสริมการมีส่วนร่วม

พลังเสียงของประชาชนสามารถทำให้ข่าวการทุจริตเป็นประเด็นร้อนในสังคมได้ ตัวอย่างที่พบบ่อย คือ การติดแฮชแท็ก (Hashtag) บนทวิตเตอร์ โดย Oxford Learner's Dictionaries (2021) ได้ให้ความหมายของแฮชแท็กว่า เป็นคำหรือวลีที่มีสัญลักษณ์ '#' นำหน้า ที่ถูกใช้งานบนสื่อสังคมออนไลน์ เว็บไซต์ และแอปพลิเคชัน เพื่อให้ผู้ใช้งานสามารถค้นหาข้อความทั้งหมดที่มีประเด็นเดียวกันได้ และ Goswami (2018, อ้างถึงใน พศพันธุ์ สุขเกษม, 2562) ได้กล่าวเสริมว่า แฮชแท็กมีส่วนช่วยในการเคลื่อนไหวทางสังคมในประเด็นต่าง ๆ บนสื่อออนไลน์ มีการนิยามรูปแบบดังกล่าวว่า Hashtag activism มีความหมายว่าเป็นการกระทำ (Act) ในการสร้างการสนับสนุนหรือต่อสู้ในรูปแบบสาธารณะโดยผ่านสื่อสังคมออนไลน์ มีประสิทธิภาพในการผลักดันเสียงของประชาชนให้เป็นที่ถกเถียงบนพื้นที่สาธารณะ เมื่อการติดแฮชแท็กของผู้ใช้เพิ่มขึ้นเป็นจำนวนมาก จะทำให้เกิดปรากฏการณ์ที่เรียกว่า ทวิตเตอร์เทรนด์ (Trend Twitter) บนทวิตเตอร์ ที่บ่งบอกถึงประเด็นที่มีคนพูดถึงมากที่สุดในช่วงเวลานั้น ๆ นอกจากทวิตเตอร์แล้ว สื่อสังคมออนไลน์อื่น ๆ ที่นิยมใช้เป็นกระบอกเสียงอย่าง เฟซบุ๊กและอินสตา-แกรม ก็มีการใช้แฮชแท็กในการกล่าวถึงประเด็นนั้น ๆ เช่นเดียวกัน และข้อดีของการใช้แฮชแท็กคือการได้ทราบความคิดเห็นที่หลากหลายของบุคคลอื่นด้วย ดังนั้น เมื่อทราบถึงประเด็นปัญหาการทุจริตแล้ว ประชาชนสามารถใช้สื่อสังคมออนไลน์เป็นช่องทางในการเรียกร้องให้หน่วยงานที่รับผิดชอบออกมาชี้แจง หากแจ้งแล้วแต่หน่วยงานยังคงเพิกเฉย ประชาชนอาจต้องออกมาเคลื่อนไหวทางสังคม เช่น การนัดหมายหรือการลงชื่อเพื่อทำการต่อต้านนโยบายนั้น ๆ ต่อไป

7. สรุป

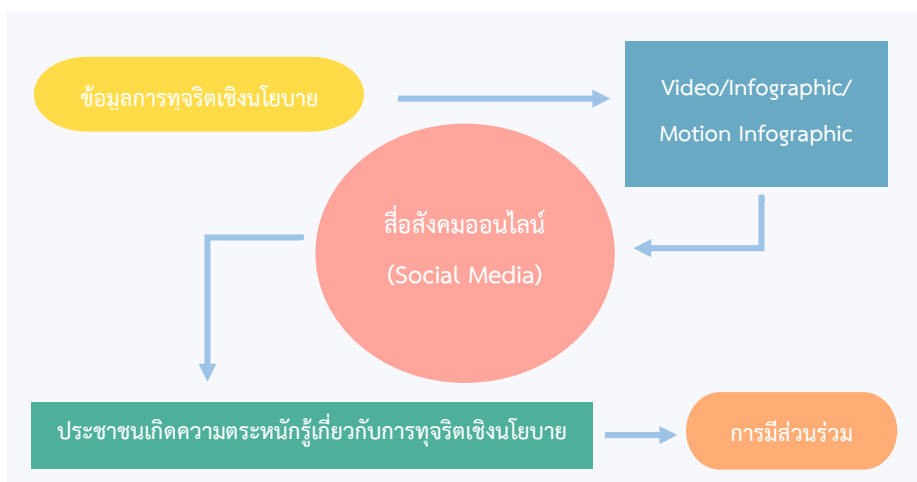
การทุจริตเชิงนโยบาย (Policy Corruption) เป็นการทุจริตที่เกิดขึ้นจากผู้กำหนดนโยบายสาธารณะที่ให้ความเป็นชอบ อนุมัติหรืออนุญาต เกี่ยวกับการดำเนินโครงการการลงทุนขนาดใหญ่ของภาครัฐ หรือ Mega Project และโครงการของรัฐบาลที่ใช้จ่ายเงินจากงบประมาณแผ่นดินจำนวนมาก ทั้งนี้ มีเจตนาพิเศษเพื่อเอื้อประโยชน์ให้แก่ตนเอง กลุ่มทุนธุรกิจ เครือญาติ และพวกพ้อง

สื่อสังคมออนไลน์ อาทิ ยูทูบ (Youtube) อินสตาแกรม (Instagram) ทวิตเตอร์ (Twitter) หรือเฟซบุ๊ก (Facebook) เป็นช่องทางที่ทำให้สารสนเทศเกิดการแลกเปลี่ยน

การรวบรวม และแพร่กระจายได้อย่างรวดเร็ว ด้วยข้อดีเหล่านี้จึงสามารถใช้สื่อสังคมออนไลน์เป็นเครื่องมือในการป้องกันการทุจริตเชิงนโยบายด้วยการสร้างความตระหนักรู้และการมีส่วนร่วมของประชาชนได้ คือ การนำเสนอข้อมูลเกี่ยวกับการทุจริตเชิงนโยบายผ่านคลิปวิดีโอ (Video) อินโฟกราฟิก (Infographic) และโมชันอินโฟกราฟิก (Motion Infographic) เพื่อให้ความรู้และสร้างความตระหนักรู้แก่ประชาชน รวมทั้งเป็นช่องทางส่งเสริมการมีส่วนร่วม โดยเฉพาะในขั้นการประเมินนโยบายสาธารณะ ไม่ว่าจะเป็นการติดแฮชแท็ก (Hashtag) การเรียกร้องหน่วยงานที่รับผิดชอบ จนไปถึงการเคลื่อนไหวทางสังคม ซึ่งสอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามทุจริต ระยะที่ 3 (พ.ศ. 2560-2564) (สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ, 2560) คือ กลยุทธ์เสริมพลังการมีส่วนร่วมของชุมชน (Community) และบูรณาการทุกภาคส่วนเพื่อต่อต้านการทุจริต ที่มีจุดประสงค์ให้พลเมือง/ชุมชนมีส่วนร่วมในกระบวนการต่อต้านการทุจริตอย่างมีอิสระ และกลยุทธ์พัฒนานวัตกรรมและเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อลดปัญหาการทุจริต ที่มีจุดประสงค์ให้ประชาชนสามารถสืบค้นข้อมูล ศึกษาความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการป้องกันและแก้ไขปัญหาการทุจริตให้เกิดความตระหนักรู้ในเรื่องของการป้องกันการทุจริต

8. องค์ความรู้ใหม่

ภาพที่ 1. การนำเสนอข้อมูลการทุจริตเชิงนโยบายและการมีส่วนร่วมของประชาชนผ่านสื่อสังคมออนไลน์

จากการศึกษาทำให้พบรูปแบบแนวทางการใช้สื่อสังคมออนไลน์เพื่อสร้างความตระหนักรู้และการมีส่วนร่วมของประชาชนในการป้องกันการทุจริตเชิงนโยบาย (ดังแผนภาพที่ 1) โดยใช้สื่อสังคมออนไลน์ข้างต้นจะช่วยให้หน่วยงานที่รับผิดชอบเกี่ยวกับการทุจริตคอร์รัปชัน เช่น คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ (ป.ป.ช.) คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตในภาครัฐ (ป.ป.ท.) รวมทั้งประชาชนทั่วไปใช้ประโยชน์ในการนำเสนอข้อมูลเกี่ยวกับการทุจริตเชิงนโยบายได้ เช่น ความรู้ทั่วไป ปัญหาการทุจริตเชิงนโยบาย ไม่ว่าจะเป็นสถานการณ์การทุจริตที่กำลังเกิดขึ้นในปัจจุบันหรือเคยเกิดขึ้นไปแล้ว โดยการเลือกใช้ข้อมูลที่นำมาจากหน่วยงานที่เก็บข้อมูลที่เกี่ยวข้องโดยตรง เช่น สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้อง รวมไปถึงแนวทางการป้องกันการทุจริตในรูปแบบต่าง ๆ จากนั้นจึงวิเคราะห์และสรุปออกมาในรูปของวิดีโอ อินโฟกราฟิกหรือโมชันอินโฟกราฟิก ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความเหมาะสมของข้อมูลว่าควรจะใช้สื่อนำเสนอแบบไหน ขั้นตอนต่อมาคือการนำวิดีโอ อินโฟกราฟิกหรือโมชันอินโฟกราฟิกที่ได้ไปลงในสื่อสังคมออนไลน์ อาทิ ยูทูบ (Youtube) อินสตาแกรม (Instagram) ทวิตเตอร์ (Twitter) หรือเฟซบุ๊ก (Facebook) เพื่อให้เข้าถึงผู้คนอย่างรวดเร็ว เมื่อประชาชนเกิดความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับการทุจริตเชิงนโยบายก็จะเกิดความตระหนักมากขึ้น ส่งผลให้เกิดการมีส่วนร่วมของประชาชนบนพื้นที่สื่อสังคมออนไลน์ ได้แก่ การติดแฮชแท็ก (Hashtag) การเรียกร้องหน่วยงานที่รับผิดชอบ จนไปถึงการเคลื่อนไหวทางสังคม

เอกสารอ้างอิง

- กองบรรณาธิการรีโวว่า. (2563). *นำเสนอข้อมูลด้วยภาพ Infographic จะโปรโมทหรือขายอะไร ก็ปัง!* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: ชิมพลิฟาย.
- จุฑารัตน์ ศรารณวงศ์. (2558). แนวทางการใช้สื่อสังคมออนไลน์กับงานประชาสัมพันธ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. *วิจัยสมาคมห้องสมุดฯ*, 8(2), 55-69.
- จุมพล หนิมพานิช. (2552). *การประเมินผลนโยบาย : หลักการ แนวคิด และการประยุกต์ใช้ = Policy evaluation : principles, concepts & application*. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

- โชคสุข กรกิตติชัย. (2563). การลดลงของดัชนีชี้วัดภาพลักษณ์คอร์รัปชันของไทย ประจำปี 2563. สืบค้นจาก https://www.parliament.go.th/ewtadmin/ewt/parliament_parcy/ewt_dl_link.php?nid=77164
- ณัฐธาดา ชัยพัฒน์. (2562). ปัญหาการชี้เบาะแสการทุจริตโดยภาคประชาชน (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.
- เดอะ สแตนดาร์ด ทิม. (2564). สรุปประเด็น ‘เสาไฟประติมากรรม’ สวยงามแต่ไม่คุ้มการใช้งาน ป.ป.ช. เร่งตรวจสอบความโปร่งใส. สืบค้นจาก <https://thestandard.co/sculptural-light-pole-issues-summary/>
- ต่อตระกูล ยมนาค, และ ต่อภัสสร ยมนาค. (2562). *คอร์รัปชัน ไม่มีไม้เอก*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เทใจดอทคอม. (2564). ต้องแฉ-พื้นที่สื่อกลางแก้ปัญหาทุจริตคอร์รัปชัน. สืบค้นจาก <https://taejai.com/th/d/mustshare/>
- ธัญธัช นันทชนก. (2561). *INFOGRAPHIC Design ฉบับ Quick Start + Easy Workshop + Make Money* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: วิดีทัศน์.
- นพดล อัครคหสิน. (2561). *เทคนิคและกระบวนการสร้างสรรค์สื่อ Motion Infographic เพื่อใช้ในสื่อออนไลน์* (การค้นคว้าอิสระปริญญาโทบริหารธุรกิจ). มหาวิทยาลัยกรุงเทพ, กรุงเทพฯ.
- นิชคุณ ตูวพลากร. (2561). การเคลื่อนไหวทางสังคมด้านการเมืองในยุคดิจิทัล: กรณีศึกษาการคัดค้านร่างพระราชบัญญัตินิรโทษกรรมและการต่อต้านระบบซิงเกิลเกตเวย์. *วารสารศาสตร์*, 11(1), 93-115.
- พงษ์ธร ธัญญศิริ. (2552). *แนวทางการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการยุติธรรม*. กรุงเทพฯ: สำนักงานปลัดกระทรวงยุติธรรม.
- พศพันธ์ สุขเกษม. (2562). *พื้นที่สาธารณะรูปแบบใหม่กับการสื่อสารทางการเมือง: ขบวนการรื้อฟื้นสื่อสังคมออนไลน์* (สารนิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.
- มติชนออนไลน์. (2564). ป.ป.ช. ตั้งองค์คณะไต่สวน ‘เสากินรี อบต.ราชาเทวะ’ ผู้ถูกกล่าวหาว่า 20 ราย มีตั้งแต่อดีต ผวจ.-นายกอบต. สืบค้นจาก https://www.matichon.co.th/politics/news_2805758

สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ สำนักมาตรการป้องกันการทุจริต. (2555). *มาตรการป้องกันการทุจริตเชิงนโยบาย ฉบับวิชาการ*. กรุงเทพฯ:

สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ.

_____. (2560). *ยุทธศาสตร์ชาติว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามทุจริต ระยะที่ 3*

(พ.ศ. 2560-2564). นนทบุรี: สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ.

สมเกียรติ ตั้งกิจวานิชย์, ปกป้อง จันวิทย์, อิศร์กุล อุณหฤต, ศุภณัฐ ศศิวิวัฒน์, กิตติพงศ์ สนธิสัมพันธ์, และ สาโรช ศรีใส. (2557). *เมฆคอร์รัปชันและการแสวงหาผลประโยชน์*. กรุงเทพฯ: บริษัท โรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์ (1987) จำกัด.

อัศรพล ด้านทองกลาง. (2561). Infographic คืออะไร. สืบค้นจาก <https://www.beartheschool.com/share-1/2018/10/24 /infographic->

องค์กรต่อต้านคอร์รัปชัน ประเทศไทย. (2562). เปิดตัว ‘เครื่องมือสู้โกง (ACT Ai)’ ติดตามทุจริตสังคมไทยขจัดคอร์รัปชัน. สืบค้นจาก [http://www.anticorruption.in.th/2016/th/detail/1327/20/เปิดตัว_เครื่องมือสู้โกง_\(ACT_Ai\)_ติดตามทุจริตสังคมไทยขจัดคอร์รัปชัน](http://www.anticorruption.in.th/2016/th/detail/1327/20/เปิดตัว_เครื่องมือสู้โกง_(ACT_Ai)_ติดตามทุจริตสังคมไทยขจัดคอร์รัปชัน)

องค์กรต่อต้านคอร์รัปชัน ประเทศไทย. (2563). จับโกงบโควิดด้วย ACT Ai. สืบค้นจาก <https://covid19.actai.co/>

Oxford Learner’s Dictionaries. (2021). Hashtag. Retrieved from <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/hashtag?q=hashtag>

Sharethrough. (2021). 75% of people watch mobile videos on mute: What that means for advertisers. Retrieved from <https://digiday.com/sponsored/75-percent-of-people-watch-mobile-videos-on-mute/>